

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/19083> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Jordaan, Henri Romondus

Title: Slavernij en vrijheid op Curaçao : de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt

Issue Date: 2012-06-14

Hoofdstuk 4. De juridische positie van gemanumitteerden en hun nakomelingen

In de inleiding op een door hem geredigeerde studie naar het wezen van manumissie en emancipatie wijst Marc Kleijwegt er op dat zelf-vrijkoop ongetwijfeld positieve effecten had op de psyche van de voormalige slaaf. Dit gold zowel voor de Romeinse oudheid als voor slavernij in de Nieuwe Wereld, waarbij hij met name wijst op Curaçao. De door de manumissie verwezenlijkte overgang stelde de voormalige slaaf in staat om zichzelf als het ware opnieuw uit te vinden en om trots te zijn op hetgeen hij had bereikt, iets wat door de omgeving nogal eens werd geïnterpreteerd als ‘het zijn plaats niet kennen’.¹ Binnen de Curaçaose blanke gemeenschap bestond er bezorgdheid ten aanzien van mogelijke ‘assurantheid’ of al te zelfverzekerd gedrag van de vrije bevolking. Er was een voortdurende neiging om dit tegen te gaan. In hoeverre ondervonden de Curaçaose vrije zwarten en gekleurden belemmeringen van deze houding? En tegelijkertijd: welke mogelijkheden hadden de vrije zwarten en gekleurden met de verkregen vrijheid om zich economisch en maatschappelijk te ontplooien? Welke factoren bepaalden het leven van de vrije niet-blanken?

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de mogelijkheden en beperkingen van de vrije zwarten en gekleurden om een bestaan op te bouwen en een zekere mate van welvaart te verwezenlijken en zo mogelijk een min of meer gerespecteerde maatschappelijke positie. Daarbij zal eerst nader worden gekeken naar de juridische positie en, direct hiermee verweven, het gebruik dat werd gemaakt van de handelingsbekwaamheid die voor vrijgeborenen en vrijgelatenen in principe niet anders was dan voor blanke personen. Welke mogelijkheden en beperkingen bood het bestuurlijk en juridisch bestel van de kolonie? Liepen ambitieuze vrijen in hun streven naar economische welvaart en maatschappelijke acceptatie op tegen wettelijke beperkingen? Wanneer vrijen als partij of verdachte betrokken raakten in civiele respectievelijk criminele rechtszaken, wat konden zij dan verwachten?

De algemeen slechte kwaliteit van het gemicroficheerde oude archief van Curaçao, dat een van de belangrijkste bronnen voor dit hoofdstuk vormt, met beperkte leesbaarheid als gevolg van fysieke beschadigingen van de originele stukken in combinatie met de soms minder goede kwaliteit van de fotografische reproducties, hebben tot gevolg dat een meer systematisch seriële en kwantitatieve benadering van het materiaal niet altijd goed mogelijk is. Op grond van de informatie uit de delen die wel leesbaar zijn is wel een indruk te geven van de juridische positie en handelen van de vrije zwarte en gekleurde bevolking. Maar dit blijft noodgedwongen impressionistisch.

4.1 Juridische positie: mogelijkheden en beperkingen

De mogelijkheden en beperkingen voor de vrije zwarten en gekleurden om zich binnen de Curaçaose samenleving te ontplooien werd in hoge mate bepaald door de wijze waarop het lokale bestuur hen bejegende. Daarbij legde de houding van de blanke elite tegenover de

1. Kleijwegt, ‘Freedpeople’, 37-38. Kleijwegt verwijst voor Curaçao specifiek naar het artikel van Klooster, ‘Subordinate but proud’, 283-300.

niet-blanke groep een belangrijk gewicht in de schaal. Hoewel er slechts in beperkte mate sprake was van formele invloed door de burgerij op de koloniale regering – het enige door de burgers verkozen lid van de raad was de kapitein van de burgerij – moest het gouvernement wel rekening houden met sentimenten die onder de blanke bevolking leefden. De houding van blank ten opzichte van niet-blank kwam tot uiting in de lokaal uitgevaardigde plakkaten en regelingen en tijdens de dagelijkse praktijk van de behandeling van niet-blanken in civiele en criminele procedures. Deze twee aspecten van de relatie tussen gouvernement, blanke burgerij en vrije zwarten en gekleurden zullen hierna eerst aan de orde worden gesteld. Daarna zal het juridische handelen van de vrije niet-blanken worden besproken. Een belangrijk verschil, in ieder geval formeel juridisch, met de slavenbevolking was dat volwassen vrije niet-blanken volledig handelingsbekwaam waren. Zij konden erkende huwelijken sluiten, hypotheek afsluiten, onroerend goed aan- en verkopen, rechtszaken aanspannen en testamenten laten opmaken. In hoeverre maakten men van deze mogelijkheden gebruik? Waren hier wellicht beperkingen?

Plakkaten en regelgeving met betrekking tot de zwarten en gekleurde bevolking

Het beeld over de zwarten en gekleurden, ongeacht of zij slaaf of vrij waren, zoals dit bij blanke burgerij en het gouvernement bestond en zoals die uit de plakkaten naar voren komt, was in essentie negatief. Toen bij een dreigende Franse aanval in 1713 het eiland in staat van verdediging werd gebracht, werd besloten om alle slaven die niet van nut waren voor de verdediging uit de stad te verwijderen: ‘tot meyinge van alle confusies, disordres en excessen [...] nadien door soodanige negros, die dogh uyt de natuur boosaerdig, schelmagtig en diefaghtig zijn, niet buyten vreesse groote schaede, excessen en andere quade feyten van binnen, daer den vijand van buyten is, souden kunnen werden toegebracht’.² Dergelijke slaven zouden, wanneer zij werden aangetroffen, zonder verder proces worden gedood terwijl de meesters hiervoor niet zouden worden gecompenseerd.³

In 1748 waren de voedselprijzen aanzienlijk gestegen, waardoor de armen nauwelijks nog in staat bleken een ‘behoorlijke burgertafel te kunnen onderhouden’. Dit werd in de eerste plaats geweten aan het feit dat de slaven vlees, vis en groenten die zij voor hun meesters op de markt brachten tegen een hogere prijs verkochten, terwijl zij het meerdere dat zij ontvingen niet afdroegen. Daarnaast beschuldigden de burgers de vrije negers en mulatten ervan voedsel op te kopen en vervolgens tegen een hoge prijs te verkopen.⁴ Directeur Isaac Faesch karakteriseerde de vrije zwarten en gekleurden als ‘Luijaards’ en hun tuintjes waren volgens hem niet meer dan ‘dievehocken’.⁵

2. WIPC 1, nr. 74, 9 januari 1713, alarmmaatregelen in verband met de dreigende komst van de Franse vloot, 113-114.

3. Ibidem.

4. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr.10 (fiche 7), rekest van enkele tientallen blanke burgers, 20 september 1748, 239r-241v. Men verzocht het gouvernement om maatregelen te nemen.

5. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 601, Faesch aan kamer Amsterdam, 5 april 1758, 782r-783r. Faesch deed deze uitspraak in antwoord op een verzoek om advies van de kamer Amsterdam naar aanleiding van een rekest van de kapitein van de vrije mulatten, Jacob van Loenen, waarin deze om een stukje land vroeg. Wanneer dit zou worden toegestaan zouden alle andere vrije kleurlingen dat ook willen en ‘de vrijneegers of Mulatten zo hast als sij een Thuijntie hebben sig op niets meerder appliceeren maar als Luijaarts daar op gaan wonen’.

De vooroordelen klinken ook nog door in de vroege negentiende-eeuwse beschrijving van het eiland door Teenstra, die de gekleurde mannen betitelde als ‘vuile luije dronkaards en buitengewoon brutaal’ en aanraadde om contacten met hen zo veel mogelijk te mijden’. Het ‘taankleurig vel’ van de gekleurde vrouwen was ‘vuil en smerig’ en ze hadden ‘lange slepende vuile japonnetjes, welke slordig om een heel smodsig vel hangen’. Verder droegen ze een gouden kruis laag op de buik ‘omdat ze (zoo als de pastoor zeide) hier het meest door den duivel werden geplaagd’.⁶

Het ging in de lokaal uitgevaardigde wetgeving voornamelijk om twee zaken. In de eerste plaats het handhaven van orde en rust in de kolonie, waaronder ook begrepen het tegengaan van (vermeend) brutaal gedrag tegenover blanken en overlast. In de tweede plaats het voorkomen van criminele activiteiten als oplichting, diefstal en heling. Slaven en vrijen werden daarbij in de meeste gevallen in één adem genoemd. Uiteraard was Curaçao wat dit betreft niet uniek. In Barbados, bijvoorbeeld, was er eveneens een tendens om het economisch handelen van de vrije niet-blanke bevolking te criminaliseren. In wetgeving gericht tegen illegale commerciële activiteiten werd bewust een verband gelegd tussen diefstal door slaven en heling en goederenhandel door de vrije zwarte en gekleurde bevolking. Mannen werden daarbij afgeschilderd als onderdeel van een criminele commerciële subcultuur en vrouwen zouden vooral op een immorele manier in hun levensonderhoud voorzien. Volgens Beckles was de achterliggende intentie om de blanke dominantie binnen alle niveau’s van de economie veilig te stellen.⁷

In 1710 werd een plakkaat uitgevaardigd waarin sprake was van ‘quaadtaardige negros en moulatten, soo vrije als slaaven’ die zich schuldig maakten aan ‘dieverijen’ en overlast veroorzaakten door samen te scholen en muziek te maken. Bepaald werd dat niet-blanken na ’s avonds negen uur (taptoe) zich niet meer op straat mochten vertonen, alleen noch in een groep. Overtreding werd gestraft met geseling bij een eerste keer, geseling en brandmerken een tweede keer en verbanning van het eiland wanneer iemand een derde keer werd opgepakt. Er werd alleen een uitzondering gemaakt voor de slaven die op pad gingen om de ‘excrementenpotten of tobben’ van hun meesters te legen en degenen die er op uit waren gestuurd voor een boodschap, maar dat laatste moesten zij dan wel kunnen bewijzen door middel van een ‘merkteken’ of briefje. De blanke burgerwacht was opgedragen om de niet-blanken die na negen uur nog in de kroegjes of ‘kitties’ zaten op te pakken en in het fort op te sluiten.⁸

Dit plakkaat zou in deze of andere vorm nog verschillende malen worden herhaald. In 1756 werd een verbod uitgevaardigd op danspartijen, muziek maken en het afsteken van vuurwerk.

‘[A]lsoo de moetwilligiheyt der negers en moulatten, soo vrijen als slaven, van dag tot dag onverdraaglijker word, in soo verre dat deselve sigh genoegsaam niet meer

6. Teenstra, *Nederlandsche West-Indische eilanden* I, 165-166.

7. Hilary McD. Beckles, ‘Freedom without liberty: free blacks in the Barbados slave system,’ in Verene A. Shephard (red.), *Slavery without sugar : diversity in Caribbean economy and society since the 17th century*, Gainesville: University Press of Florida 2002, 199-223, aldaar 211-212.

8. *WIPC* 1, nr. 67, 9 juli 1710, verbod aan de negers en mulatten om zich na de taptoe zonder briefje van hun meester op straat te bevinden, 102-104.

schamen om bij nacht en onteyt de goede ingeseetenen alhier gestadigh te ontrusten, qualijk te bejeegenen en met alle veragtingh te behandelen, door sigh in troupen en parhytjes bij den anderen te voegen en onder praetext van op begraafenissen, bruyloften en andere soogenaamde combitos te adsisteeren, sig met niets anders ophouden als met het laten speelen op instrumenten en met dansen en dronken drinken, waaruyt vervolgens onstaad gekeyf, geschreeuw en vegterije met messen, stokken, vuysten en diergelijken'.⁹

Het verbod gold voor beide zijden van de haven. Dit plakkaat werd opnieuw uitgevaardigd in 1757, 1765, 1789, 1797 en 1798.¹⁰

Er was natuurlijk agressie onder de zwarte en gekleurde bevolking, maar dat was niet anders onder de blanke bevolking. Zowel tussen als binnen de bevolkingsgroepen ontwaarden meningsverschillen snel in scheldpartijen en vooral als er alcohol in het spel was werden er ook snel klappen uitgedeeld. In 1737 werd het aan 'negers en mulatten' verboden om met stenen te gooien naar personen of naar huizen. De straf varieerde van geseling, via drie jaar tewerkstelling op Bonaire tot aan de doodstraf, afhankelijk of er mogelijk al dan niet bedoeld slachtoffers waren gevallen. Mocht een blanke het slachtoffer zijn dan was dat een verzwarende omstandigheid.¹¹ Tegelijkertijd moest ook de blanke burgerij in de hand worden gehouden, want een jaar later werd naar aanleiding van een incident, waarbij de blanke burgerij op eigen initiatief gewapend de straat op was gegaan, een verbod uitgevaardigd tegen dergelijke acties.¹²

Wanneer niet-blanken werden ingezet bij ordehandhaving konden zij in de regel weinig uitrichten tegen blanken die de plakaten overtraden. Volgens een instructie voor de schout en zijn dienders uit 1785 was het hun verantwoordelijkheid om zowel in Pietermaai als in Otrobanda te controleren op onder meer het illegaal storten van afval, de aanwezigheid van danshuizen en van illegale tapperijen. Na tien uur 's avonds gold een algeheel tapverbod. Er moest worden opgetreden tegen 'combites', samenkomsten van zwarten en bijeenkomsten met trommels en muziek. Negeren en mulatten mochten niet bij nacht hun doden begraven, maar alleen overdag en dan zonder enige ceremonie. Maar wat wanneer blanken overlast veroorzaakten? De dienders werd het expliciet verboden om tijdens hun rondes burgers, lees blanken, kwalijk te bejeegenen, omdat daarvan anders direct kennis zou worden gegeven aan de fiscaal.¹³

Bij grotere evenementen van zwarten en gekleurden die als ordeverstoring werden gezien, konden de schout en zijn twee dienaren weinig uitrichten en werd ook de blanke burgerwacht ingeschakeld. Met kerstmis 1760 bijvoorbeeld, ging het gerucht dat er een slavenopstand op handen was. Kapitein van de burgerij Gerrit Specht kreeg opdracht van de gouverneur om een patrouille naar de Overzijde te zenden. Versterkt met een eenheid van de

9. Ibidem, nr. 256, 30 december 1756, verbod op bijeenkomsten van negers en mulatten en verbod op vuurwerk, 308-309.

10. Ibidem.

11. Ibidem, nr. 116, 26 juni 1737, verbod op het gooien van stenen door negers en mulatten, 164-165.

12. Ibidem, nr. 128, 4 september 1738, verbod aan ingezetenen gewapend over straat te gaan, 181-182.

13. Ibidem 2, nr. 365, 7 mei 1785, instructie voor de schout Th. Graval, 435-440.

vrije negers en mulatten liet Specht de Breedestraat bezetten om eventueel in aantocht zijnde opstandelingen daar tegen te kunnen houden. Hij zond vervolgens een eenheid naar een plaats genaamd Sociasa in het Jodenkwartier, waar een tuintje lag dat eigendom was geweest van wijlen Willem Lixraaven. De nieuwe eigenaar, een voormalige slaaf van Lixraaven genaamd Juan, had gelegenheid geboden voor een ‘combite’ van zo’n 100 zwarten, ‘gebruikende trommelen en meer ander tuijgh’, hetgeen het gerucht voor de opstand had gevoed. Er werden 40 mannen en vrouwen gevangen genomen en opgesloten. De overigen vluchtten. Er bleek bij de nadere verhoren dat er absoluut geen sprake was geweest van een opstand. Waarschijnlijk vonden er gewoon feestelijkheden plaats ter gelegenheid van kerstmis. Er was echter wel een samenscholing geweest, wat verboden was. De slaven werden daarom met watapana afgestraft en vervolgens aan hun meesters overgeleverd. Juan werd ten dienste van de WIC naar Bonaire verbannen.¹⁴

In de nacht van 10 op 11 augustus 1766 was er een bijeenkomst geweest in het huis van de slaaf, een zekere Bentura Visser, in verband met de dood van een kind. Er had zich een hele menigte verzameld met trommels. Naar aanleiding van hierover binnengekomen klachten was er een patrouille van de burgerwacht uitgezonden om de bijeenkomst te beëindigen, maar die werd bij aankomst met stenen bekogeld. De patrouille opende daarop het vuur, waarbij een slaaf werd gedood. De fiscaal, Hubertus Coerman, ondernam geen actie naar aanleiding van het incident, maar karakteriseerde de kapitein van de burgerij die de leiding had gehad slechts als iemand van ‘veel drift en weinig verstand, zoals de meeste inboorlingen’.¹⁵

Veel van de wetgeving was ook bedoeld om de niet-blanke bevolking haar plaats te wijzen. In 1740 heette het dat de brutaliteiten van de ‘negers en mulatten’, zowel vrijen als slaven, ‘ondragelijk’ waren geworden. Bovendien zouden zij er een onbehoorlijke levenswijze op na houden, zowel in de stad (de ommuurde Willemstad) als aan de Overzijde. Er was sprake van zang, dans en dronkenschap met vechtpartijen als gevolg. Er werd verordonneerd dat herbergiers na negen uur ’s avonds niet meer mochten tappen op straffe van een boete van 50 peso. Bij herhaalde overtreding kon de straf oplopen tot het verlies van de tapvergunning en een boete van 300 peso. Slaven die zich schuldig maakten aan vechtpartijen kregen een lijfstraf en vrijen een boete van 50 tot 100 peso, maar wanneer zij die niet konden betalen werd die omgezet in een lijfstraf. Bij geweld tegen blanken werd gestraft ‘volgens oud gebruik’. Niet-blanken mochten alleen nog na negen uur ’s avond op straat komen voorzien van een brandende lantaarn, terwijl slaven bovendien een briefje van hun meester moesten hebben waarin een reden werd gegeven waarom zij nog op straat waren. De straf die op overtreding werd gesteld varieerde van geseling tot aan eeuwige verbanning bij herhaalde schending van dit verbod.¹⁶

Een jaar later werden alle samenkomsten van niet-blanken verboden. Begravenissen van vrijen of slaven mochten voortaan alleen nog maar door ten hoogste zes personen worden bijgewoond. De kapiteins van de vrije negers en de vrije mulatten werden gesommeerd om het gouvernement in te lichten wanneer personen op dit punt in overtreding waren. Aanleiding

14. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 605, Gerrit Specht aan kamer Amsterdam, 21 januari 1767, 578.

15. Ibidem.

16. *WIPC* 1, nr. 143, 17 oktober 1740, reglement voor negers en mulatten, 208-210.

waren confrontaties tussen twee niet-blanke groepen die zich de Birosi en de Japans noemden en waarbij vechtpartijen waren uitgebroken en een dode was gevallen.¹⁷ Het is de vraag of wat door de autoriteiten en de blanke burgerij werd geïnterpreteerd als gewelddadige confrontaties binnen de vrije zwarte en gekleurde groep, niet veeleer een onbegrepen culturele oorzaak had. Veel van de verboden betroffen immers festiviteiten en bijzondere gebeurtenissen zoals begrafenissen, waarbij muziek werd gemaakt en bepaalde rituelen werden gevolgd. Daarbij werd ook een bepaalde dansvorm, de stokkendans, beoefend waarbij tussen twee mannen een schijngevecht met stokken werd gevoerd en waarbij de dansers ook verwondingen op konden lopen. Het is niet onaannemelijk dat, zeker onder invloed van alcohol, een dergelijke dans uit de hand liep en ontaardde in een echte vechtpartij.¹⁸ De Birosi en de Japans worden maar eenmaal genoemd en er is verder niets bekend over de achtergronden en activiteiten van deze groepen. Hoetink meende er bendeforming in te zien, maar hiervoor is geen enkel verder bewijs gevonden.¹⁹ Het kunnen evengoed twee competitieve dansgroepen zijn geweest. Een ouder plakkaat wijst in eenzelfde richting. Aan zwarten, zowel vrijen als slaven, werd het verboden om samen te komen en elkaar met stokken te lijf te gaan. Er bleken regelmatig op zondagen samenkomsten te zijn waarbij zwarten trommelen en met stokken rondliepen waarmee zij elkaar soms zouden aanvallen en waardoor, volgens de tekst van het plakkaat, ook blanken in problemen zouden komen.²⁰

In 1795 werd het opnieuw nodig geoordeeld om maatregelen te nemen tegen diefstallen en wanordelijkheden. In zowel Pietermaai als Otrobanda zouden er huizen zijn waar met name door niet-blanken werd gedobbeld en gedronken. Het werd in het bijzonder aan ‘lieden van de couleur’ verboden om na negen uur ‘s avonds nog slaven in hun huizen te laten verblijven, tenzij deze toestemming hadden van hun meesters. Ook de avondklok voor niet-blanken vanaf negen uur ‘s avonds werd opnieuw afgekondigd, waarbij ditmaal uitdrukkelijk was vermeld dat ook de lichtgekleurde ‘mustiezen’ niet meer na dit tijdstip op straat mochten zijn. Er werd daarnaast verordonneerd dat gaanderijen en trappen bij de huizen dienden te worden afgesloten om te voorkomen dat personen zich daar zouden kunnen verbergen wanneer er een patrouille aankwam.²¹

Voor eenzelfde vergrijp werden blanken en vrijen in de plakkatens met verschillende, ongelijke straffen bedreigd. Ook werd voor niet-blanken soms de strafmaat open gelaten. Zo was er een verbod op het rapen van vogeleieren op het onbewoonde eilandje Klein Curaçao. Bij overtreding kregen blanken een boete en niet-blanken kregen een vernederende lijfstraf: zij werden gezeseld en eventueel zelfs tewerkgesteld op Bonaire.²² In 1778 werd een verbod

17. Ibidem, nr. 150, 7 juni 1741, verbod bijeenkomsten van negers en mulatten, 218.

18. Maritza Coomans-Eustatia, ‘Dans, levenselixer en vermaak’ in Henny E. Coomans en Maritza Coomans-Eustatia (eds.), *Veranderend Curaçao. Collectie essays opgedragen aan Lionel Capriles ter gelegenheid van zijn 45-jarig jubileum bij de Maduro & Curiel's Bank N.V.*, Bloemendaal: Stichting Libri Antilliani 1999, 521-553, aldaar 540-541; zie ook R.V. Rosalia, *Tambu: de legale en kerkelijke repressie van Afro-Curaçaose volksuitingen*. Zutphen: Walburg Pers 1997, 84-85.

19. Hoetink, ‘Surinam and Curaçao’, 67.

20. *WIPC* 1, nr. 97, 25 april 1720, verbod voor negers om te vechten, te ‘baljaeren’ en samenkomsten te houden, 137-138.

21. Ibidem 2, nr. 443, 20/24 november 1795, Maatregelen om diefstallen en wanorderlijkheden van negers en kleurlingen tegen te gaan, 516-518.

22. Ibidem 1, nr. 115, 29 maart 1737, verbod om vogels en eieren weg te halen van het eiland Klein Curaçao, 163-164. Het verbod was uitgevaardigd omdat men bevreesd was dat door het veelvuldige rapen van eieren de

uitgevaardigd om op andermans gronden te jagen. Voor blanken was hierop de straf een boete van 100 peso; negers en mulatten zouden worden gestraft 'naa exigentie van zaaken'.²³

Ook bleek het nodig om te bepalen dat vrije negers en mulatten bij de uitoefening van hun militaire functies niet mochten worden gehinderd. Dit betrof onder meer expedities om weglopers op te sporen. Zij waren dan in het bezit van schriftelijke orders van de gouverneur en de planters moesten medewerking verlenen bij een dergelijke zogenaamde 'jagt'. Op overtreding stond een zware straf van 500 peso voor een blanke en een lijfstraf voor een niet-blanke.²⁴ In 1780 werd het verboden om op St. Jansdag vuren te stoken of met brandende tonnen door de straten te lopen. Blanken riskeerden een boete van 100 peso; niet-blanken werden met watapana, de takken van de dividivi-boom (*Caesalpinia coriaria*), gegeseld.²⁵ In 1779 werd een verbod uitgevaardigd tegen het storten van vuilnis in de haven. Blanken kregen bij overtreding een boete en niet-blanken, ongeacht of zij vrij of slaaf waren, een kastijding met watapana.²⁶

In 1788 werd een plakkaat uit 1774 herhaald waarbij het werd verboden om betaling met Deense en Spaanse hele en halve realen te weigeren. Het betrof afgesleten munten die niet gangbaar meer zouden zijn. De achterliggende reden was dat men winst maakte door een andere betaling te eisen. Daarom was bepaald dat zolang het merk nog te herkennen was betaling niet mocht worden geweigerd. Het was ook niet toegestaan om, wanneer iets een reaal kostte, hiervoor twee halve realen te eisen. Wanneer zwarten dit verbod overtraden konden zij worden opgepakt om direct aan de fiscaal te worden overgeleverd en met watapana gestraft.²⁷

De officieren van de vrije negers en mulatten waren de enige die toestemming hadden om een stok bij zich te dragen. Zij moesten dan tegelijkertijd ook hun 'zijdgeweer' dragen, waarschijnlijk om aan te geven dat zij een officiële functie bekleedden. Aan alle andere niet-blanken was het verboden om stokken of 'garotten' te dragen, in ieder geval in de stad en aan de Overzijde. Slaven die van de plantages naar de stad kwamen om producten te verkopen moesten hun stokken direct na aankomst afgeven. In het verlengde hiervan werd in hetzelfde plakkaat bepaald dat een zwarte of gekleurde die met een mes zou dreigen meteen met watapana zou worden gestraft. Mocht er met een mes een verwonding worden toegebracht dan zou de straf in verhouding zijn tot de ernst van het gebeuren.²⁸

In 1767 werd een verbod uitgevaardigd op het zingen van spotliederen en het gooien van stenen. Negers en mulatten mochten niet met meer dan twee personen gezamenlijk over straat en het werd ook verboden om 'eenige geschreeuw te maken ofte door andere bespottelijke gebaarden de gemoederen der wrevelige gemeente aan te setten ende die der

vogelkolonie op het eiland zou worden verstoord en misschien zelfs verdwijnen en dat zou gevaar op leveren voor de scheepvaart, omdat schepen dan bij nacht zouden kunnen stranden. Kennelijk vormden de vogels een soort waarschuwingssysteem door op te vliegen wanneer er een schip naderde.

23. Ibidem, nr. 320, 16 april 1778, Verbod om op andermans gronden te jagen, 386.

24. Ibidem, nr. 261, 13 september 1759, Verbod om de vrije negers en mulatten in de uitoefening van hun vrije plichten te hinderen, 313-314; nr. 266, 3 juni 1761, maatregelen tegen het weglopen en verbergen van slaven, 319-320.

25. Ibidem, nr. 336, 22/23 mei 1780, verbod om op St. Jansdag vuren te stoken en met brandende tonnen door de stad te lopen, 399-400.

26. Ibidem, nr. 331, 3 november 1779, verbod om vuilnis te werpen in de haven, 397

27. Ibidem, nr. 317, 10 oktober 1776, verbod om betaling met Deense en Spaanse hele en halve realen te weigeren, 383-385.

28. Ibidem, nr. 288, 25 november 1766, verbod aan negers en mulatten om stokken en knuppels bij zich te dragen, 337-338.

goede ingeseetene te ontrusten'.²⁹ Het vermoeden bestond dat slaven hiertoe werden aangezet en de meesters werd daarom opgedragen om hen onder goede tucht te houden. De overheid hield de mogelijkheid open om geweld te gebruiken en wanneer daarbij slaven zouden omkomen dan werden zij niet vergoed.³⁰

In 1769 werd een verbod uitgevaardigd op het kopen van goud- en zilverwerk of andere goederen van negers en mulatten. Eigenlijk mocht van niet-blanken alleen nog etenswaar worden gekocht. Ook mochten geen zaken meer van negers en mulatten in onderpand worden genomen zonder briefje van de meester, wanneer het een slaaf betrof, of van de onderschout in het geval van een vrij niet-blank persoon. In het geval goederen zonder een dergelijk bewijsstuk werden gekocht of in onderpand genomen zou, in het geval het om gestolen zaken ging, geen restitutie van de koopsom worden gegeven. Men verwachtte dat er ook valse briefjes zouden worden geschreven en er was daarom bepaald dat degenen die zich daaraan schuldig maakten als medeplichtigen zouden worden beschouwd. Het plakkaat werd verschillende malen herhaald, waarbij ook bepaalde goederen nader werden gedefinieerd, zoals tuingereedschap, huiden en maïsstokken. Bij overtreding werd blanken een boete in het vooruitzicht gesteld en niet-blanken een afstraffing met watapana.³¹

Zoals in het eerste hoofdstuk al is aangegeven was de wetgevende bevoegdheid van het gouvernement in de koloniën beperkt tot dit soort lokale keuren die meer het karakter hadden van politieverordeningen. Deze zullen natuurlijk door veel vrije zwarten en gekleurden als vernederend en hinderlijk zijn ervaren. Tegelijkertijd vormden deze plakkaaten geen werkelijke bedreiging voor bijvoorbeeld economische ontplooiing en welvaart; wezenlijke zaken als erfrecht, huwelijksrecht of vermogensrecht konden niet ten nadele van de vrije niet-blanken worden gewijzigd.

4.2 Bescherming van persoon en goed en de kwestie van burgerschap

Een enkele maal hadden de plakkaaten ook een beschermende functie ten aanzien van de vrijen. Zo werd in 1750 een verbod uitgevaardigd tegen het slaan van vrije negers en mulatten en het misbruiken van hun gronden. Maar in hetzelfde plakkaat werd bepaald dat negers en mulatten op hun beurt het uiterste respect moesten tonen tegenover blanken en werden lijfstraffen in het vooruitzicht gesteld in het geval van kwade bejegening of molest aan blanken aangedaan.³²

In 1767 werd bij plakkaat verboden om niet-blanken, hetzij vrij of slaaf, aan te houden of te laten aanhouden en vastzetten met beschuldigingen over uitstaande vorderingen, om reden dat: 'sulks als strijdig teegens het gemeen recht in een land van goede order en policie absolut

29. Ibidem, nr. 290, 22 april 1767, verbod aan blanken om te vechten en verplichting tot aangifte door herbergiers en geneesheren, 340-341.

30. Ibidem.

31. Ibidem, nr. 296, 6/7 februari 1769, verbod om goud- en zilverwerk of andere goederen van negers en mulatten te kopen of in onderpand te nemen zonder briefje van de eigenaar, 353-355; Ibidem 2, nr. 393, 1 april 1790, verbod om 'lappen huyden' te kopen van negers en mulatten, opstraffe van een boete van 50 peso, 464-465.

32. Ibidem 1, nr. 215, 8 april 1750, verbod om vrije negers en mulatten te slaan en hun gronden te misbruiken, 270.

niet behoort te werden getollereert'.³³ Een blanke kreeg bij overtreding een boete van 100 peso en een niet-blanke werd met watapana gestraft.³⁴

Een eenmaal gemanumitteerd persoon genoot ook bescherming tegen terugval in slavernij. In 1750 arriveerde de fiscaal Huijbert van Rijk van Elmina met een zwarte man, die hij verkocht aan Pieter van Schagen namens een zekere Jan Jansz. van Elmina. De verkochte man verzette zich echter hiertegen en stelde dat hij vrij was en een bomba van de Compagnie. Van Rijk beweerde dat hij door schulden in slavernij was gekomen, iets wat in Afrika inderdaad niet ongebruikelijk was. Directeur Faesch blokkeerde de verkoop met het argument: "Wij tollereeren sonst en alhier niet dat een vrij neeger verkogt wierd."³⁵

In 1791, kort voor de opheffing van de WIC, werden twee vrijgeboren jongens, een mulat genaamd Joseph Gregorio en een 'musties' genaamd Jacob, die opgepakt waren voor diefstal, tot verbanning veroordeeld en op de boot naar Noord-Amerika gezet om daar werk te zoeken. De Amerikaanse schipper, die voor de passage was betaald, bracht de jongens echter naar Tortola waar hij ze als slaaf verkocht. Toen dit op Curaçao bekend werd besloot de fiscaal, Van Teijlingen, om de schipper te vervolgen voor 'menschendieverij'. De advocaat van de schipper pleitte echter dat de raad niet de competentie had om de schipper te veroordelen omdat de verkoop in een gebied buiten de jurisdictie van de Compagnie had plaatsgevonden. De raad accepteerde dit verweer, maar de fiscaal niet. Hij besloot de zaak ter revisie voor te leggen aan de Staten-Generaal en liet de schipper insinueren: 'Doende hij insinuant Eijndelijk uw geinsinueerde [...] aanzeggen dat hij RO [= razione officii = uit hoofde van zijn ambt] teegens uw geinsinueerde doet protesteeren van alle kosten, schade en gevolgen welke uw gehouden gedrag omtrent het tot slavernij verkopen van twee vrij geboren onderdaanen van onze Souverain zouden mogen hebben. En bijzonder de gevolgen welke uijt de geadmitteerde Exceptie van incompetentie zoude mogen proflueeren omme zulks alles op uw geinsinueerdens persoon en goederen ofte andersints het zoude mogen aangaan te verhalen als na Rechten'.³⁶ De beide jongens werden uiteindelijk door de koper op Tortola vrijgelaten en naar Curaçao teruggezonden.³⁷

Hoewel vrijgelatenen en vrijgeborenen vaak als niet veel anders dan slaven zullen zijn beschouwd, waren er kennelijk wel grenzen aan de wijze waarop zij konden worden behandeld. Vernieling van hun eigendommen, willekeurige mishandeling, illegale vrijheidsberoving of terugval in slavernij werden in principe niet getolereerd.

Er zijn in het algemeen geen grove schendingen gevonden van eigendomsrechten van vrijen. Zelfs eigendomsrechten van slaven werden binnen het rechtssysteem op Curaçao gerespecteerd, zoals hierna nog zal blijken. Maar er zijn wel gevallen gevonden waarbij een beslissing van de raad mogelijk dubieus was. De vrije zwarte vrouw Dominga Francisca

33. Ibidem, nr. 292, 26 augustus 1767, verbod aan inwoners om negers en mulatten die niet hun eigendom zijn aan te houden en op te sluiten, 342-343.

34. Ibidem.

35. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 597, Faesch aan kamer Amsterdam, 28 maart 1750, 203-204.

36. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 986 (fiche 21), nr. 233, insinuatie, 17 december 1791, 660v-661r.

37. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 233 (fiche 2), nr. 13, kennisgeving van de fiscaal Van Teijlingen, 22 februari 1792, 36r. In het archief van de Staten-Generaal zijn geen stukken aangetroffen met betrekking tot deze zaak. Mogelijk dat de vrijlating van de twee jongens en hun terugkeer naar Curaçao voor de fiscaal reden om de zaak uiteindelijk toch niet aan de Staten-Generaal ter revisie voor te leggen.

was de ‘bijzit’ geweest van een zekere Jan Jonas, maar deze was door zijn minnares het huis uitgezet en woonde nu, ziekelijk en tot armoede vervallen, bij zijn zuster. Omdat zijn zuster hem niet kon onderhouden werd de raad verzocht om een donatie van twee slaven, beiden kinderen, die Jonas eerder aan Dominga Francisca had gedaan, ongedaan te maken. De slaven zouden kunnen worden verkocht waarna uit de opbrengst het onderhoud van Jonas zou kunnen worden bekostigd. Een van de slaven bleek echter al door een derde partij te zijn vrijgekocht, hetgeen werd gerespecteerd. Maar de ander, een jongen genaamd Jan Gerard kon worden opgeëist en aan Jan Jonas overgeleverd. De raad had namelijk enkele ‘defecten’ gevonden in de donatie, die onderhands was geschied.³⁸

4.3 Getuigenissen van vrijen

De rechtskracht van getuigenissen van vrije niet-blanken was beperkt. Dit ging in principe niet in tegen het rechtssysteem van de Republiek. Onder bepaalde omstandigheden kon de waarde van een verklaring van een getuige worden betwist omdat de persoon die deze aflegde als niet geheel betrouwbaar of toerekeningsvatbaar werd beschouwd of in een bepaalde verhouding tot een van de partijen in juridische procedure stond. De vraag in hoeverre getuigenissen van niet-Europeanen konden worden aanvaard speelde ook in andere koloniën.³⁹

Getuigenissen waren niet alleen van belang in rechtszaken, maar ook voor bijvoorbeeld schadeclaims of het tegenovergestelde, disculpatie, het bewijzen van afwezigheid van schuld. Op Curaçao kwamen beide zaken veelvuldig voor voornamelijk in verband met ongelukken of ander misfortuin tijdens zeereizen, waarbij doden en gewonden konden vallen of schip en lading beschadigd konden raken of verloren konden gaan. In dergelijke gevallen werden attesten of verklaringen opgesteld die vervolgens met een eed werden bevestigd. Op getuigenissen van niet-blanken in rechtszaken zal hierna nog uitgebreider worden teruggekomen, bij de behandeling van de positie van vrijen in civiele en criminele procedures.

Het was niet zo dat verklaringen van niet-blanken op Curaçao in het geheel niet werden geaccepteerd, maar er waren wel beperkingen. Het is echter de vraag of de opstelling van de autoriteiten in verband hiermee altijd eenduidig was, want het was in de eerste plaats een gebruik; daadwerkelijke instructies of geschreven wetgeving op dit gebied bestonden niet. Mogelijk wijzigde de houding ten aanzien van deze getuigenissen zich in de loop der tijd. In 1705 werd op Curaçao bijvoorbeeld een crimineel proces gevoerd tegen het joodse echtpaar Suaris en twee Portugezen in verband met de dood van een Spaanse edelsmid en de verduistering van diens bezittingen. De vier werden schuldig bevonden aan diefstal en veroordeeld tot verbanning, waarbij de belastende getuigenissen van twee slaven van het echtpaar Suaris werden meegewogen. Het gouvernement besloot vervolgens om deze twee slaven in bescherming te nemen door hen aan te kopen en te verordonneren dat zij nooit

38. NL-HaNA. 1.05.12.01, OAC inv.nr. 110 (fiche 9), nr. 33, minuut-notulen raadsvergadering, extra-ordinaire sessie, 15 november 1799, 461-462; inv.nr. 1002 (fiche 15), nr. 176, onderhandse donatie van een negerjongen door Jan Jonas aan Dominga Francisca, 14 december 1798, 463r.

39. De vraag in hoeverre getuigenissen van niet-Europeanen als betrouwbaar konden worden beschouwd speelde ondermeer ook in de Kaapkolonie. In 1770 promoveerde Gysbert Hemmy (1746-1798), zoon van een fiscaal in dienst van de VOC, op het proefschrift *De testimoniis Aethiopum, Chinesium aliorumque paganorum in India Orientali*. Leiden: Elie Luzac 1770.

aan een Sefardische jood mochten worden verkocht om hen te vrijwaren voor mogelijke vergelding door die groep.⁴⁰

In 1748 had zich een voorval voorgedaan tijdens de verovering van een Curaçaose bark *Jonge Johannes*. De achtergronden van de zaak zijn enigszins duister, maar kennelijk was de bemanning ervan beschuldigd bij die gelegenheid papieren in zee te hebben geworpen. Bovendien was er een vraag omtrent het eigendom van een bepaald geldbedrag dat aan boord was geweest. De bootsman, de vrije neger Nicolaas Jansz, legde een verklaring af dat op het moment van de verovering alle papieren waarmee het schip was uitgevaren aan boord waren en dat niemand documenten in zee had geworpen of verbrand. Op de achterzijde van dit attest is een verklaring van directeur Faesch opgenomen waarin hij de authenticiteit van het document bevestigt, maar tevens vermeldt: ‘verclaarende wij Gouverneur al verders dat hier te landen geene neegers tot het doen van den Eedt op attestaties werden toegelaten’.⁴¹

In hetzelfde jaar speelde een andere kwestie. Hans Willem van Kinswilder had de getuigenis nodig van de vrije zwarte Jan Kous inzake een erfeniskwestie. Jan Kous was de opsteller van een codicil op verzoek van de erflater. Kous werd hierover op verzoek van Van Kinswilder verhoord. Onder de registratie van dit verhoor was vermeld: ‘Deeze aan Gouverneur en Raaden deses Eijlandts geexibeert zijnde hebben haar Ed. achtb. niet gepermitteert hier op den Eedt door den deposant aff te leggen, zoo om ‘t Costume hier te Landen als om de Consequentie’. De bijgevoegde tekst van de af te leggen eed was daarbij doorgehaald.⁴² Er konden dus wel verklaringen door niet-blanken worden afgelegd maar die hadden minder bewijskracht omdat deze niet konden worden beëdigd.

Deze beperking zal niet altijd even praktisch zijn geweest. Zeker in het geval van kwesties die zich tijdens zeereizen hadden voorgedaan. Het moet veelvuldig zijn voorgekomen dat vrije niet-blanken en als matroos varende slaven de enige getuigen waren van kwesties die zich aan boord voordeden. Een vergelijkbaar probleem deed zich eind achttiende eeuw voor bij de voor een groot deel uit zwarten, veelal slaven, bestaande *West India Regiments* van de Britten. Omdat niet-blanken niet konden getuigen in zaken waarbij ook blanke militairen betrokken waren ontstonden er ernstige belemmeringen bij de rechtsgang tijdens kriegsraadzaken. Uiteindelijk moest worden besloten om getuigenissen van slaven, in kriegsraadzaken te aanvaarden.⁴³ Het is de vraag hoe strikt op Curaçao de hand werd gehouden aan het principe dat een verklaring van een niet-blanke minder waarde had.

In 1742 werd het Curaçaose schip *De Hoop*, dat geankerd lag in een baai op de vaste kust, aangevallen door twee Spaanse kapers. In de buurt was nog een ander schip van Curaçao, de *Aimabele Johanna*. Schipper Jan Niemand en bootsman Nicolaas Baltique van laatstgenoemde schip legden beiden een beëdigde verklaring af, evenals de schipper van *De*

40. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 213, raadsbesluit 17 april 1705, 109r.

41. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 866 (fiche 2), nr. 15, verklaring van Nicolaas Jansz, 8 januari 1748, 28r; Zie ook nr. 16, verklaring van David Soorbeek, schipper van de *Jonge Johannes*, datum onleesbaar, 29r-v.

42. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 144 (fiche 10-11), nr. 144, rekest, 21 november 1748, 354r; verhoor 26 november 1748, 355r-356r.

43. Roger N. Buckley, ‘The admission of slave testimony at British military courts in the West Indies, 1800-1809’, in David Barry Gaspar en David Patrick Geggus (red), *A turbulent time. The French Revolution and the Greater Caribbean*, Bloomington en Indianapolis: Indiana University Press 1997, 226-250.

Hoop, Bonaventura Pietersz.⁴⁴ Van geen van drieën is aangegeven of het blanken of niet-blanken waren, maar Bonaventura Pietersz was zeker gekleurd en de beide anderen mogelijk ook. Pietersz was de halfbroer van Gaspard Anthonij de Quirigazoe, eveneens een schipper. Hun moeder was de vrije gekleurde vrouw Juana Maria Bautista.⁴⁵ De twee halfbroers werden in hoofdstuk drie al genoemd omdat zij door het gouvernement met speciale missies werd belast, zoals het claimen van naar de overwal gevluchte slaven.

De vrije mulat Juan Baptista en de vrije zwarte Anthonij Abrahamsz kregen ruzie in het huis van eerstgenoemde, gelegen bij Hato. Aanwezig waren de zwangere ‘bijzit’ van Juan Baptista, twee slaven van Abrahamsz en Jan Lixraven. De laatste twee waren beiden met stokken gewapend. Abrahamsz begon na een woordenwisseling te slaan en dreigde ook de vrouw van Juan Baptista te slaan en het kind waarvan zij zwanger was uit haar ‘ingewand’ te halen. Baptista gaf Abrahamsz daarop twee messteken, waarna Lixraven hem naar huis bracht. Lixraven legde hierover een verklaring af die hij met een eed bevestigde.⁴⁶ Hoewel dit niet in de verklaring is vermeld blijkt uit andere stukken dan Jan Lixraven een vrije mulat was.⁴⁷

In dit geval zal het feit dat alle betrokkenen niet-blanken waren vrijwel zeker een rol hebben gespeeld, maar in een andere kwestie was dat niet het geval. De jood Elias Raphael Lopes zou door de inmiddels overleden Johanna van der Hoeven, weduwe van de Hendrik de Wild, betaald worden voor het feit dat hij haar enkele jaren dag en nacht had gediend. Zij had dat op schrift laten stellen door David Cohen Henriquez, maar het stuk nooit ondertekend omdat het haar bij nader inzien beter leek om dit bij notariële akte te laten vastleggen. Zij was echter overleden voordat dit was gebeurd. Behalve Henriquez werd ook Nicolaas Henricus in deze zaak onder ede verhoord.⁴⁸ Nicolaas Henricus was een van de negen kinderen van de vrije mulattin Anna Maria Koningh en haar joodse minnaar. Hij was een casties, al wordt hij nergens als zodanig aangeduid, die bovendien de officiële functie van de beëdigd vertaler vervulde. Kleur was hier dus geen belemmering.

Dat de koloniale overheid als dat zo uitkwam flexibel kon omgaan met de toepassing van de regel dat verklaringen van vrijen minder of zelfs geen waarde hadden bewijst ook een ander voorval. In 1785 was een patrouille van vrije zwarten te paard ’s nachts in Otrobanda op een groep personen gestuit, dat als verdacht werd beschouwd en dat was gesommeerd om te blijven staan. Dit werd beantwoord met de honende vraag of men soms dacht ‘meester van de weg’ te zijn gevolgd door het advies om zich uit de voeten te maken. Het kwam tot een handgemeen waarbij een van de vrijen een slaaf verwondde met zijn houwer, een soort sabel. Daarop verschenen nog enkele zwarten en een blanke, een jood genaamd Gabaaij, die de patrouilleleden van hun paard trokken, ontwapenden en mishandelden. Nadat andere vrijen te hulp waren gekomen kon de patrouille worden ontzet en werd een van de aanvallers

44. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 848 (fiche 1), nr. 4, beëdigde verklaring, 5 januari 1742; nr 5, beëdigde verklaring, 5 januari 1742, 12r-13r.

45. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 867 (fiche 16), nr. 203, testament van Juana Maria Bautista, 15 juni 1748, 522r-523v.

46. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 816 (fiche 13), nr. 171, beëdigde verklaring, 29 oktober 1745/ 1 november 1745, 414r-415v.

47. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 821 (fiche 9), nr. 481, insinuatie 3 september 1749: de vrije mulat Jan Lixraven was schipper en eigenaar van de golet *Sophia*.

48. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 863 (fiche 2), nr. 17, verhoren 5 april 1747 en 13 april 1747, 46r-v.

gearresteerd. Gabaaij ging daarop met een grote groep zwarten en mulatten, mannen zowel als vrouwen, naar het huis van de kapitein van de vrije zwarten, waarbij een uiterst dreigende situatie ontstond. De directeur moest militairen sturen om hem te ontzetten.⁴⁹

De aanpak van de enige betrokken blanke, Gabaaij, die beweerde niet in de gaten te hebben gehad dat het een patrouille van de vrije negers betrof, stelde het gouvernement voor een probleem. Uit de getuigenissen van de vrije zwarten bleek dat hij dit wel degelijk moet hebben geweten, maar Gabaaij kon niets ten laste worden gelegd omdat conform de ongeschreven regels van de koloniale rechtspraak de getuigenis van zwarten tegen blanken niet werd aanvaard. De fiscaal beschouwde dit echter een bijzonder geval: er was sprake van een aanval op een eenheid die door het gouvernement was belast met het handhaven van orde en rust. Daarom zou aan een beëdigde attestatie van de vrijnegers in dit uitzonderlijke geval, naar de mening van de fiscaal, toch geloof moeten worden gehecht om Gabaaij te kunnen straffen. De fiscaal benadrukte dat hij zonder meer de persoon was om 'alle prerogative aan de blanken te accordeeren en souteneeren', maar hier stond de geloofwaardigheid van het korps van de vrije zwarten en daarmee ook de rol van het gouvernement bij de handhaving van orde en rust op het spel. Wanneer Gabaaij niet kon bewijzen dat er geen sprake was van opzet, zou hij 'aan den lijve' strafbaar zijn. Pas toen het inderdaad dreigde een zaak te worden was Gabaaij bereid om in de raad ten overstaan van de kapitein van de Vrije Negers te verklaren dat hij nooit zo zou hebben gehandeld als hij had geweten dat het een officiële patrouille betrof. De overweging om 'een blank zolang zulks immers kan belet worden niet met neegers te comprimitteeren' woog voor het gouvernement uiteindelijk het zwaarst. Gabaaij werd niet gestraft. Van de betrokken slaven werden er twee veroordeeld tot geseling en de vergoeding van de kosten van justitie. De fiscaal was van mening dat tegen een van hen, een zekere Palanke, vanwege zijn 'imborst' eigenlijk de doodstraf geëist had moeten worden. Maar omdat zijn meesteres een arme weduwe was die voor haar inkomen van deze man afhankelijk was zag hij daarvan af. De overige slaven kwamen ervan af met een strenge reprimande.⁵⁰

In het eerste hoofdstuk werd al melding gemaakt van een strafzaak tegen de joods schipper Isaac Henriquez Moron, die verantwoordelijk werd geacht voor de gewelddadige dood van een van zijn matrozen, de sambo Juan Nicolaas. Een zaak die uiteindelijk tot voor de Staten-Generaal zou spelen. Volgens de raad was het een onduidelijk geval en het probleem was dat er slechts een blanke aan boord was geweest die kon getuigen. Maar een niet-blanke getuige, de vrij geboren mulat Jacobus de Meij, werd wel onder ede verhoord door fiscaal Hubertus Coerman.⁵¹

Nog een laatste voorbeeld. Een uit 1793 stammende verklaring van enkele zeelieden over gebeurtenissen tijdens een reis naar de 'Indiaanse kust', de kust van Venezuela, om vee in te kopen en vervolgens naar Jacmel in Saint-Domingue om de dieren af te leveren, is getekend door de bootsman, de loods, twee matrozen en een scheepsjongen die ook allen een eed afleggen. De namen van vier andere getuigen, Elias Namgurb, Geronimo Jansz, Jan

49. NL-HaNa, 1.05.01.02, NWIC inv. nr. 613, Van Teylingen aan gouverneur en raden, 11 mei 1785, 369r-372r.

50. NL-HaNa, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 613, Van Teylingen aan gouverneur en raden, 11 mei 1785, 372r-377r, 380r-383r.

51. NL-HaNa, 1.01.02, ASG, 1576-1796, inv. nr. 9522, beëdigd verhoor van de vrije mulat Jacobus de Meij, 1 maart 1766.

Jacob Meijer en Jan Hendrik Henricus werden wel onder de verklaring vermeld maar zij legden geen eed af. Drie van deze vier kunnen op grond van hun naam als vrijen worden geïdentificeerd.⁵² In 1795 legden schipper Hendrik Graval en vier bemanningsleden van een onder Deense vlag varend schip een beëdigde verklaring af in verband met schade als gevolg van slecht weer tijdens de reis. Drie van de ondertekenaars waren vrije zwarten.⁵³

4.4 Vrijen in civiele procedures

Een essentieel verschil in juridische zin tussen slaven en vrijen was, dat de laatsten formeel volledig handelingsbekwaam waren en de eersten niet. Maar hier blijkt toch soms een grijs gebied te bestaan. Slaven konden op Curaçao land en zelfs slaven bezitten en zij konden ook erven, al hadden zij formeel niet zelf de volledige juridische beschikking over deze bezittingen. In 1766 bleek een bejaarde slavine van de Compagnie bij haar overlijden zelf een slavine te hebben bezeten en daarnaast nog een uitstaande vordering ter waarde van 100 peso. Omdat de vrouw geen erfgenamen had werd haar slavine in eigendom overgedragen aan de WIC en de vordering van 100 peso werd geïnd en in de kassa van de Compagnie gestort. Hiervoor werd echter wel nadrukkelijk toestemming gevraagd van de bewindhebbers.⁵⁴ Het bezit dat een slaaf had was, zoals eerder gezegd, formeel eigendom van zijn meester. Maar met diens uitdrukkelijke toestemming kon de slaaf wel zijn bezit vervreemden. De slavine Maria Roosa, bijvoorbeeld, had van de vrije negerin Maria Doval een stukje land geërfd. Zij wilde die grond verkopen. Dat was mogelijk, maar alleen met nadrukkelijke schriftelijke toestemming van haar meester. Die kreeg zij en Maria Roosa kreeg voor de verkoop een bedrag van 80 peso.⁵⁵

Naast het verrichten van rechtshandelingen, zoals aan- en verkoop van onroerend goed in de vorm van huizen, plantages, maar ook schepen en slaven, het afsluiten van hypotheken, het machtigen van derden als zaakwaarnemer of procuratiehouder of het zelf als zodanig optreden, borgstelling en het door middel van een testament beschikken over het eigen vermogen dan wel het bij leven schenken van een deel van het vermogen, konden vrijgelatenen en vrijgeborenen ook juridische procedures starten voor de rechtbank of bepaalde juridische instrumenten gebruiken. Een veel gebruikt middel was de insinuatie, waarbij een eisende partij een andere partij formeel aangezegde om een bepaalde contractueel overeengekomen prestatie te leveren, bijvoorbeeld het leveren van goederen of diensten of het doen van een betaling. Dit gebeurde officieel door de gouvernementssecretaris of een andere ambtenaar, die daarbij na voorlezing van de insinuatie nauwkeurig de reactie van de geïnsinueerde partij optekende. Soms werd een insinuatie gevolgd door een contra-insinuatie door de geïnsinueerde partij. Een ander instrument was de interdictie waarbij een partij, meestal in verband met een conflict, formeel werd aangezegd bepaalde zaken na te

52. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 990 (fiche 3), no 27, beëdigde verklaring 17/18 juli 1793, 78r-82r.

53. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 994 (fiche 10), nr. 93, beëdigde verklaring 23 september 1795, 309r-310v. Het schip voer weliswaar onder Deense vlag, maar is waarschijnlijk afkomstig van Curaçao te oordelen naar de namen van de ondertekenaars van de verklaring: Simon Britto, Theodorus Hansz, Joseph de Castro en Juan Carlo.

54. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 605, Stuijling aan kamer Amsterdam, 30-5-1766, 299-300.

55. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 814 (fiche 26), transportakte, december 1743; machtiging van C. Dronker als meester van Maria Roosa.

laten, zoals bijvoorbeeld het bedreigen of molesteren van de partij van welke de interdictie uitging of het uitvoeren van bouwplannen of aanleggen van omheiningen die als een inbreuk op bepaalde rechten werden gezien. In deze paragraaf zullen we ons beperken tot door vrijen aangespannen juridische procedures voor de rechtbank en de toepassing van de vaak daarmee verbonden toepassing van de instrumenten van procuratie, insinuatie en interdictie. Handelingen met betrekking tot onroerend goed en beheer van het vermogen zullen hierna in de paragraaf over economisch handelen aan de orde worden gesteld.

In een aanzet tot een civiele rechtszaak werd in de regel een insinuatie gedaan. Vrijen worden regelmatig vermeld in insinuaties, waarbij zij zowel de eisende partij, de insinuant, als de gedaagde partij, de geïnsinueerde, konden zijn. Uit de insinuaties is een goed beeld te verkrijgen van de aard van de zaken waarin vrijen betrokken waren. Daarnaast kan hieruit ook een beeld worden gevormd van de wijze waarop de vrije niet-blanke bevolking bij het economisch verkeer in de kolonie betrokken was. Enkele namen van vooraanstaande leden van de vrije niet-blanke gemeenschap keren regelmatig in deze stukken terug.

Een van hen was de gekleurde schipper Policarpus Overlijn. In juli 1744 liet hij een zekere Manuel Marchena insinueren. Het betrof de terugvordering van een slavin genaamd Suzanna die door de echtgenote van Overlijn, Maria Magdalena, voor 115 peso was verkocht aan Marchena. De verkoop was gedaan gedurende de afwezigheid van Overlijn op zee. Volgens laatstgenoemde had hij zijn vrouw hiertoe niet gemachtigd en was de verkoop dus niet rechtsgeldig.⁵⁶ De zaak kwam voor de commissarissen voor mindere kwesties die Overlijn in het gelijk stelden.⁵⁷

Een andere vrije was de al eerder genoemde Nicolaas Henricus, zoon van de vrije mulattin Anna Maria Koningh. Henricus was beëdigd translateur, assuradeur, reder en koopman. In 1743 liet hij de jood Daniel Ulloa insinueren in verband met een openstaande vordering van ruim 650 peso voor geleverde cacao.⁵⁸ In 1748 werd Henricus zelf geïnsinueerd door de gekleurde Franse koopman Guillaume Cabrol, die onmiddellijke betaling eiste van een bedrag van 3.608 peso ‘voor negotiatie in het particuliere als in compagnie volgens rekening’. Volgens Henricus was de rekening echter gefingeerd en verder geen debat waardig. Hij verklaarde zich wel bereid om het saldo van een door hemzelf opgestelde rekening te voldoen, waarvan hij een kopie aan de insinuant verstreekte.⁵⁹ Een jaar later liet hij namens zijn handelshuis Nicolaas Henricus & Co op zijn beurt Cabrol insinueren in verband met een openstaande vordering van ruim 1.220 peso.⁶⁰ In 1750 werd Nicolaas Henricus geïnsinueerd door Adriaan Barclay. Deze had zijn schip bij Henricus verzekerd en claimde nu een schade van 300 peso.⁶¹

De vrije gekleurde vrouw Balerie Kemp werd geïnsinueerd door Jan Albert Pann. Deze vorderde van haar een slavin met haar kind terug en ook een cargazoen, een scheepszending goederen, dat onder Kemp zou berusten. Verder eiste hij ruim een jaar huur voor de slavin à

56. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 853 (fiche 5), insinuatie, 28 juli 1744, 158r-v.

57. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1526 (fiche 8), eis van Manuel Marchena ongedateerd, 221r-222ar; zie ook inv.nr. 1526 (fiche 10), kwitantantie afgegeven door Madalena Overlijn aan Manuel Marchena voor de betaling van 115 peso i.v.m. de aankoop van een slavin genaamd Susanna, 28 april 1744, 275r.

58. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 851 (fiche 11), nr. 122, insinuatie 29 augustus 1743, 354r-354v.

59. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 868 (fiche 10), nr. 153, insinuatie, 31 augustus 1748, 353r-354r.

60. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 820 (fiche 18), nr. 224, insinuatie 30 april 1749.

61. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 1551 (fiche 4), nr 50, insinuatie 13 maart 1750, 117r-v.

3 realen per dag. Tenslotte stelde hij Kemp aansprakelijk voor de eventuele verdere kosten en interest. In haar antwoord stelde Kemp dat anders dan Pann had gesuggereerd zij de slavin en haar kind niet door list of bedrog had verkregen, maar dat zij aan haar vrijwillig ter beschikking waren gesteld. Zij had de slavin niet gehuurd en de goederen hadden vrijwel geen waarde. De slavin was een *boesaal* en daardoor, aldus Kemp, ‘dom en onwetend’. Zij had de vrouw onderricht en opgeleid tot wasvrouw. Voor dat onderricht en voor het onderhoud van de vrouw zou Kemp dan ook geld kunnen eisen. Tenslotte had Kemp ook nog een vordering op Pann van 300 peso, conform een door hem getekende obligatie. Kortom Kemp legde nu een claim neer bij Pann en stelde hem aansprakelijk voor kosten en interest.⁶²

Een andere vrije vrouw, de mulattin Catharina Jansen, werd door het Amerikaanse handelshuis Nicolaas en Isaac Gouverneur geïnsinueerd in verband met een achterstallige betaling van 848 peso. Zij werd verantwoordelijk gehouden voor de eventuele kosten en schade die door het verder uitblijven van de betaling zouden kunnen ontstaan. Catharina antwoordde dat zij zelf vorderingen uit had staan en dat zij zodra die waren voldaan ook haar crediteuren zou voldoen.⁶³

De vrije zwarte Frans Anthonij, die optrad als procuratiehouder van de weduwe Batholomeus de Moor, werd geïnsinueerd door Martin Hempel, bevrachter en medereeder van het Hollandse koopvaardijship *Eendracht*, dat gereed lag om naar de Republiek te zeilen. Het vertrek werd echter belemmerd doordat de schipper, Roelof Aldertsz, op verzoek van de weduwe De Moor was gegijzeld in verband met een uitstaande vordering. Hempel eiste van Anthonij dat deze het arrest zou laten opheffen omdat hij en anderen door het oponthoud schade leden. Anthonij antwoordde hierop dat er geen beslag was gelegd op schip of lading dus dat er gewoon uitgevaren kon worden. Wanneer er voldoende zekerheid zou worden gegeven dat de vordering zou worden betaald, zou Aldertsz uit zijn arrest worden ontslagen. Uiteindelijk gebeurde dit nadat directeur Faesch verklaarde dat de schipper aan zijn verplichtingen had voldaan.⁶⁴

Bij interdicties ging het, zoals al gezegd, meer om het verbieden van een bepaalde handeling. Zo werd de vrije zwarte vrouw Mariana Franko, die hierna nog uitgebreid onder de aandacht zal komen in verband met een criminele zaak, uit naam van Hendrik Grotenstam aangezegd dat zij niet mocht voortgaan met het maken van een trankeer, een omheining, ten westen van het huis van Grotenstam aan de Overzijde. Mocht zij hieraan geen gehoor geven dan zou Grotenstam een procedure tegen haar aanspannen voor de raad. Mariana diende daarop een rekest in bij de raad, waarin zij stelde dat er na aankoop van de grond een inspectie was geweest door de equipagemeester en dat er toen geen bezwaren waren geweest die de bouw van een huis in de weg stonden. Zij verzocht de raad om de fiscaal en de rooimeester te committeren om ter plaatse te zaak te inspecteren en daarvan rapport uit te brengen. Dit gebeurde en daarbij bleek dat het geschil uiteindelijk ging over de bouw van een galerij die uitstak. Er werd een voorstel gedaan voor een zodanige wijziging van de constructie dat beide partijen daarmee konden instemmen. De raad keurde het voorstel daarna bij sententie goed en

62. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 861 (fiche 9), nr. 135, insinuatie 29 november 1746, 306r-v; antwoord 30 november 1746, 307r-308r.

63. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 1551 (fiche 3), nr. 28, insinuatie 10 maart 1750, 73r-v.

64. Ibidem (fiche 13), nr. 174, insinuatie 8 mei 1750, 448r-449r.

droeg Mariana Franko en Hendrik Grotenstam op om zich hier verder bij neer te leggen.⁶⁵

Een van de oudste aangetroffen civiele zaken waarbij vrijen betrokken waren betreft het eigendom van een slavin. Zij had toebehoord aan een zekere Claude Molineau, de vader van de minderjarige mulatten Jan en Maria Gloudij. Bij zijn vertrek van het eiland had hij 'zijn negerin' voor zijn kinderen achtergelaten. De kinderen werden opgevoed door de vrije zwarte vrouw Dominga Fernando, die zei verder niets voor het opvoeden van de kinderen te vragen omdat hun moeder, die kennelijk was overleden, een goede vriendin van haar was geweest. Zij wilde nu echter wel de slavin, die vier kinderen had, voor zichzelf houden.⁶⁶ De kinderen konden door hun minderjarigheid zelf geen zaak beginnen maar zij machtigden de commissaris van de slavenhandel, Jan Luls, om namens hen op te treden. Dominga Fernando werd gedagvaard en de restitutie van de slavin met haar kinderen werd geëist. De raad beschikte in de uiteindelijk sententie dat de vijf slaven aan Jan en Maria Gloudij moesten worden overgedragen maar dat de kinderen tegelijkertijd 100 peso vergoeding moesten betalen aan Dominga Fernando.⁶⁷

In 1724 spande de vrije negerin Dominga Pieters voor de commissarissen van mindere kwestieën een zaak aan tegen Isaac Calvo. De laatste had goederen verpand bij Pieters en was in gebreke gebleven bij de terugbetaling van de geleende gelden. De commissarissen kende aan Pieters haar eis toe en verordonneerden de openbare verkoop van de goederen om daaruit de vordering te verhalen. Dit vonnis werd bevestigd door de raad.⁶⁸

Er waren ook zaken waarvan de afhandeling enigszins dubieus overkomt. De vrije negerin Sablica en de vrij mulattin Maria Rosa, respectievelijk moeder en zuster van de overleden vrije gekleurde vrouw Juana, hadden twijfels over de waarde en geldigheid van een door laatstgenoemde op haar sterfbed opgesteld onderhands testament. Zij had daarbij een zekere Nathaniel Ellis junior, een blanke, tot haar enige en universele erfgenaam benoemd. Juana woonde op de plantage Groot Sint Martha en had tijdens haar leven met handel een aardig kapitaaltje weten op te bouwen. Sablica en Maria Rosa eisten dat in deze kwestie twee getuigen zouden worden gehoord die inzicht konden geven in hoe het testament tot stand was gekomen. Het eindigde er echter mee dat beiden een stuk ondertekenden waarin zij verklaarden de zaak als afgedaan te beschouwen en tegen Nathaniel Ellis geen verdere procedures aan te spannen. Sablica en Maria Rosa waren beiden analfabeet; zij ondertekenden het stuk met een kruisje.⁶⁹

65. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 866 (fiche 9), nr. 138, interdictie 19 februari 1748, 308r; inv.nr. 867 (fiche 5), nr. 60, rekest van Mariana Franko, 20 april 1748, 160r-v; rapport met getekende plattegrond, 25 april 1748, 158r-159r; sententie van de raad, 27 april 1748, 157r.

66. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 796 (796 II, fiche 5), verklaring, 21 juli 1721, 447r-448r.

67. Ibidem (796 II, fiche 6), procuratie voor Jan Luls, 18 september 1721, 518r-519r; inv.nr.1518 (fiche 6), rekest van Dominga Fernando, 24 juni 1721, 172r-v; NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 215 (niet gefolieerd of gepagineerd), sententie van de raad van 5 augustus 1721, waarbij werd bepaald dat de slavin en haar vier kinderen moesten worden overgedragen; resolutie van de raad van 19 augustus 1721 waarbij opdracht werd gegeven aan de deurwaarder om daaraan uitvoering te geven.

68. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 215 (niet gepagineerd of gefolieerd), bevestiging door de raad van de vonnissen van de commissarissen van mindere zaken, 30 januari 1725.

69. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 812 (fiche 10/11), nr. 151, verhoren juni 1742, 352r-355v; (fiche 13), nr.190, verklaring van Sablica en Maria Rosa 29 juni 1742, 445r-v; nr. 191, oorspronkelijk rekest van Sablica en Maria Rosa waarin zij vroegen om het verhoor van Elias Levij en Andries Christiaansz, ongedateerd (beschikking 30 mei 1742), 446r.

Een andere geschil over een erfenis betrof de nalatenschap van de vrije vrouw Susanna Christiaanse, weduwe van Isaac Croes, maar hertrouwd met de vrije Juan Pedro Jansz. De kinderen daagden hun stiefvader voor de rechter om de betaling van hun wettelijke erfportie af te dwingen, maar hun rekest met het verzoek om een procedure aan te spannen werd door de raad afgewezen.⁷⁰

Andere kwesties betroffen eisen van schadevergoedingen voor toegebracht leed of verwondingen en belediging. In 1727 daagde de vrije zwarte vrouw Dominga de Breemer, de moeder van de vrije mulattin Anna Maria Koningh, Michiel Jacobsz voor de raad en eiste een schadevergoeding van 20 peso voor geleden ‘pijn en smart’ als gevolg van aan haar toegebrachte wonden. De gedaagde werd door de raad veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van slechts zes peso.⁷¹ In 1742 spande de vrije gekleurde Anthonij Schoenmakers een proces aan tegen Jacob Schooneboom waarin hij schadevergoeding eiste voor een hem door Schooneboom met een fles toegebrachte verwonding in zijn gezicht. De raad had in deze zaak kennelijk al een uitspraak gedaan want er was een verwijzing naar een vonnis van 8 november 1742. Schoenmakers eiste de betaling van totaal 175 peso voor de kosten van medische behandeling, gederfde inkomsten omdat hij drie weken niet had kunnen werken en voor ‘peijn en smart’.⁷²

Een groot deel van de bewaard gebleven informatie over civielrechterlijke acties waarbij vrijen betrokken waren, betrof kwesties die voortsporen uit activiteiten met betrekking tot handel en scheepvaart. Hier volgen enkele voorbeelden. In 1744 spande Jan Lesire, belast met de afwikkeling van de verkoop van de retourlading van de bark *Esperansa*, een proces aan tegen de kapitein van de vrije negers Anthonij Beltran waarin hij betaling eiste van de vracht voor 16 canasters (gevlochten manden) tabak. Het ging om een bedrag van slechts 12 peso en de zaak werd daarom behandeld door de commissarissen van mindere kwesties. Op grond van door Beltran getoonde administratieve stukken werd de eiser echter zijn eis ontzegd en veroordeeld in de kosten van het geding.⁷³

Het handelshuis Lesire en Rodier had een vordering op Sebel, een gewezen slavin van Willem Lixraven, onder andere in verband met de levering van 32 vaatjes haring. Blijkens een bij de processtukken bijgevoegde rekening courant hadden partijen over en weer goederen aan elkaar geleverd. Omdat pogingen om tot een minnelijke schikking te komen mislukten werd uiteindelijk op grond van de overgeleverde stukken en een verklaring onder ede van de eisers dat de levering van de haring aan Sebel inderdaad had plaatsgevonden, de vordering vastgesteld op 873 peso en toegewezen.⁷⁴

Verschillende aangespannen processen betreffen de eis tot uitbetaling van achterstallige gages van zeelieden. Daarbij zijn vrijwel altijd vrije zwarten en gekleurden

70. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 1527 (fiche 2), rekest 1 maart 1746, 59r-v.

71. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 2 (fiche 1), nr. 6, sententie van de commissarissen van mindere kwesties, maart 1727.

72. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 1526 (fiche 1), ongedateerd document, 29r.

73. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 9 (fiche 16), verweerschrift opgesteld en ondertekend door Anthonij Beltran, ongedateerd; inv. nr. 853 (fiche 4), sententie commissarissen van mindere kwesties, 21 augustus 1744, 115r-v.

74. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1528 (fiche 30), rapport 10 november 1747, 932r- 934r; resolutie 30 augustus 1747, 936r-v; rekening courant, gedateerd 1747, 939v-940r.

betrokken.⁷⁵ De vrije mulat Juan Pedro spande een zaak aan tegen Marten Hempel waarin hij betaling eiste van ruim 50 peso aan verdiende maandgelden. Juan Pedro had als matroos gevaren op de golet St. Anthonij, eigendom van Anthonij Beltran. Dit schip was door Hempel gehuurd. Tijdens een van de reizen was een lading huiden nat geworden en daardoor bedorven. Hempel was van mening dat Juan Pedro daarvoor verantwoordelijk was en verhaalde de schade daarom op diens gage. Uit verschillende verklaringen, onder andere van een scheepstimmerman, bleek echter dat het schip een groot lek had gehad en Juan Pedro dus niet verantwoordelijk kon worden gesteld.⁷⁶

Het beeld dat uit het overgeleverde materiaal ten aanzien van het juridisch handelen van de vrije zwarte en gekleurde bevolking naar voren komt is dat van een groep die in het algemeen goed de weg wist binnen het koloniale rechtssysteem en gebruik maakte van de beschikbare juridische instrumenten. Er zijn geen duidelijke bewijzen gevonden voor achterstelling of ongelijke behandeling van vrije niet-blanken ten opzichte van blanken in civiele zaken. Maar waarschijnlijk waren daaraan ook grenzen gesteld door het feit dat, zoals ook uit de hiervoor gegeven voorbeelden van juridisch handelen door vrije zwarten en gekleurden blijkt, zij vertegenwoordigd waren in vrijwel alle relevante sectoren van de Curaçaose economie. Partijdige rechtspraak zou niet in het voordeel zijn van de blanke elite omdat daarmee het hele functioneren van Curaçao als commercieel centrum in gevaar gebracht zou worden.

4.5 Vrijen in criminele procedures

In plakaten werd de vrije zwarte en gekleurde bevolking, zoals gezegd, vaak met de slavenbevolking over een kam geschoren. Er bestond, zoals hiervoor bij de bespreking van de wetgeving al naar voren kwam, een algemeen negatief en criminaliserend beeld van de niet-blanke bevolking. Het gevolg was dat er ook al snel verdenkingen waren over strafbaar gedrag. Dit ondervond bijvoorbeeld de vrije neger Anthonij Ambre in 1719. Nadat zijn twee slaven, Manuel en Domingo, waren opgepakt voor de diefstal van enkele cederen planken bij de timmerman Jan Kock, werd Ambre ook direct gearresteerd op verdenking van medeplichtigheid. Uiteindelijk werden toch alleen Manuel en Domingo veroordeeld.⁷⁷

De al meermalen genoemde vrije mulattin Anna Maria Koning was een bemiddelde vrouw. Zij bezat in 1737 een huis in de Willemstad, in de Keukenstraat, dat zij had gekocht voor 4.600 peso. Daarnaast had zij ook een huis aan de Overzijde ter waarde van 1.000 peso, 25 slaven die een waarde van 3.000 peso vertegenwoordigden en nog eens 500 peso aan 'meubilaire goederen'. De raad betwijfelde of Anna Maria deze rijkdom wel op een wettige manier had vergaard en besloot daarom een zaak tegen haar aan te spannen om dit te onderzoeken. Het vermoeden bestond dat haar bezittingen eigenlijk eigendom waren van

75. Zie bijvoorbeeld: NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. OAC inv. nr. 2 (fiche 8), nr. 149, sententie commissarissen van mindere kwesties 13 augustus 1727; inv.nr. 853 (fiche 4), sententie commissarissen van mindere kwesties 20 augustus 1744, 116r-117r; inv.nr. 1518 (fiche 2), sententie commissarissen van mindere kwesties 30 april 1721.

76. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1527 (fiche 5), ongedateerd stuk; bijgevoegde verklaringen vrijwel onleesbaar.

77. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 215 (niet gepagineerd of gefolieerd), criminele eis 2 juni 1719 en bijgevoegde verhoren van 9 en 25 mei 1719.

haar joodse minnaar, David Cohen Henriquez, die, in een poging te voorkomen dat zijn schuldeisers beslag zouden leggen, deze zaken op naam van Anna Maria had gesteld:

‘de goederen & effecten die zij thans is bezittende zoude [zij] gekomen zijn met het doen van neering en Negotie, gemerkt het genoegsaem wereldkundig is dat veele blanke vrouwen alhier diezelve Negotie (waarmede de ged:sse tragt te probeeren dat zij de geïnventariseerde goederen heeft overgewonnen) hebben gedreeven dog nauwelijks daarvan hebben kunnen subsisteeren en dienvolgende genoegsaem favorabel soude geweest zijn indien zij beneevens haere negen kinderen zoo pragtig als kenbaer is van de voordeele derselve hadde geleeft, maer nadien een ijder alhier bekent is dat ‘t geen de ged:sse is besittende sij nooit op een zonette wijze maer als Een bijsit van David Cohen Henriq: heeft verkregen’.⁷⁸

Omdat Henriquez nog een wettige echtgenote had met wie hij in gemeenschap van goederen was getrouwd en die hierdoor ernstig was benadeeld omdat zij mede aansprakelijk was voor de schulden van haar man, besloot de raad om beslag te leggen op de bezittingen van Anna Maria Koningh en de zaak voor te leggen aan de bewindhebbers.⁷⁹ Anna Maria lijkt geen nadelige gevolgen hiervan te hebben ondervonden. In 1745 verkocht haar zoon Nicolaas Henricus, die optrad als haar zaakwaarnemer, twee huizen die zij in eigendom had aan de Overzijde voor een bedrag van 2.500 peso.⁸⁰ En in 1748 kocht zij een huis in Willemstad voor 5.200 peso.⁸¹ In 1747 werd zij volgens een lijst van het zwarte hoofdgeld, de belasting op slavenbezit, aangeslagen voor het bezit van vier slaven.⁸² Zoals eerder vermeld vormen deze lijsten echter geen betrouwbare bron voor het werkelijk slavenbezit, dat in de regel veel groter was.⁸³

Het gevaar dat er beschuldigingen zouden worden geuit over op illegale wijze verkregen bezittingen bracht waarschijnlijk Zimbrecht Hasse ertoe om een verklaring op te stellen ten behoeve van de vrije mulattin Cathalina Anyonica. Hasse was ziek, hij had mogelijk een beroerte gehad zodat hij ‘grootelijks is geïncommodeert’ aan zijn gezicht. Hij vertrok voor zijn herstel naar het tuintje van Cathalina Anyonica in het Jodenkwartier, maar stelde eerst zwart op wit dat hij geen geld, goederen, of zaken van waarde had meegenomen dan behalve zijn dagelijkse kleding en hetgeen ‘verder tot zijn lijve behoort, sonder meer’. Hij had ook ‘geen de minste part off deel nogh pretensie [. . .] aan en op de goederen en effecten door voorn. vrije moulattin Cathalina Anyonica thans gepossideerd’.⁸⁴ Mocht Hasse overlijden dan was zij was daarmee gevrijwaard voor eventuele aanspraken op haar eigendommen door derden.

De casus van de veroordeling van de vrije zwarte vrouw Mariana Franko, welke zaak rond het midden van de achttiende eeuw speelde, bevestigt de in het eerste hoofdstuk behandelde door de fiscaal Coerman geuite kritiek op de rechtspraak in Curaçao en de

78. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 1524 II (fiche 1), inventaris 22 juni 1737, 6r-v; repliek eisers 14 mei 1737, 9r-10v.

79. Ibidem.

80. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 816 (fiche 11), nr 145, 349r-v, transportakte, 16-9-1745.

81. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 819 (fiche 1), 14r-v, transportakte, 16-1-1748.

82. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1528 (fiche 23), 711v, zwarte hoofdgeldlijst 1747.

83. Zie hierover ook hoofdstuk 1, noot 112.

84. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 819 (fiche 2), nr. 19, verklaring, 31 januari 1748, 54r-v.

door hem gesignaleerde rechtsongelijkheid en rechtsonzekerheid van de vrije bevolking.⁸⁵ Tegelijkertijd maakt deze zaak ook duidelijk hoe ver het moederland verwijderd was van de werkelijkheid in de koloniën.

Mariana Franko was een gemanumiteerde zwarte vrouw, geboren op St. Eustatius. Zij kwam hiervoor al even ter sprake in verband met een conflict met Hendrik Grotenstam over de bouw van haar huis aan de Overzijde. Zij was in verschillende opzichten bijzonder. In de eerste plaats kon zij lezen en schrijven, een kunst die een belangrijk deel van de bevolking, ook van het blanke deel, niet verstond. Zij was lid van de gereformeerde kerk, waarmee zij op Curaçao als zwarte niet-katholiek een grote uitzondering was. Het bewust gecreëerde vrijwel exclusief blanke karakter van de gereformeerde kerk weerspiegelde de afkeer van de elite van het niet-blanke deel van de samenleving en hielp om de maatschappelijke afstand tussen blank en niet-blank in stand te houden.⁸⁶ Tenslotte moet Mariana Franko hebben beschikt over een behoorlijk doorzettingsvermogen en waarschijnlijk ook over goede contacten die haar financieel of anderszins hebben gesteund want, nadat zij op Curaçao tot verbanning was veroordeeld voor diefstal en heling en op een schip naar Jamaica gezet, reisde zij vandaar via Engeland naar de Republiek ‘berooft van eer en middelen’ om ‘de schreeuwend ongerechtigheid haar aangedaan’ ter revisie aan de Staten-Generaal voor te leggen.⁸⁷

Mariana Franko woonde aanvankelijk in Otrobanda, waar zij een huis in eigendom had. In juni 1748 kocht zij daar een stukje grond voor 80 peso. Mogelijk was dit een uitbreiding van onroerend goed dat zij al in bezit had, want enkele maanden daarvoor was zij, zoals hiervoor al vermeld, in conflict gekomen met Hendrik Grotenstam over de aanbouw van een galerij aan haar huis. Een jaar later verkocht zij een deel van haar onroerend goed: een ‘vertrek’ met een achterplaats en een kombuis (keuken) voor 700 peso aan een zekere Jan Dronet en een ander daarnaast gelegen ‘vertrek’ aan de vrije gekleurde vrouw Maria Magdalena Claasz voor 1.100 peso. Daarbij werd verwezen naar de eerdere transportakte uit juni 1748.⁸⁸ Later verhuisde zij naar de plantage Sorgvlied, die eigendom was van de familie Lamont. Zij was daar belast met het toezicht op de slavenkinderen en vervulde enkele administratieve taken. Zij hield een administratie bij van de mutaties onder het vee van de plantage en van de producten die door de slaven naar de stad werden gebracht om daar te verkopen en de goederen die zij dan vervolgens weer mee terugbrachten. Mariana verkeerde in tamelijk goede doen, want zij had ook enkele slaven in eigendom. Haar partner, een slaaf Pedro Anthonij genaamd, had een leidinggevende functie op de plantage.⁸⁹

85. Zie ook Jordaan, ‘Free blacks’, 64-71.

86. Oostindie, ‘Perspectives’, 165.

87. NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 7884, rekest Mariana Franko overgegeven op 28 december 1767.

88. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv. nr. 866 (fiche 9), nr. 138, interdictie, 19 februari 1748, 308r; inv.nr. 867 (fiche 5), nr. 60, rekest van Mariana Franko, 20 april 1748, 160r-v; rapport opgesteld door fiscaal Jan van Schagen en rooimeester Willem Kock, 25 april 1748, met getekende plattegrond, 158r-159r; sententie van de raad, 27 april 1748, 157r; OAC inv.nr. 819 (fiche 10), nr. 104, verklaring van Samuel Hill, 13 juni 1748 en verklaring equipagemeester 25 april 1747, 350r; inv.nr. 822 (fiche 2), nr. 14, transportakte 21 januari 1749 en verklaring equipagemeester 10 januari 1749, 37r-38r; (fiche 10), nr. 133, transportakte 29 mei 1749 en verklaring equipagemeester 22 mei 1749, 350r-351r; NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 604, verhoor Mariana Franko, 31 juli 1758, 769-771.

89. Pedro Anthonij werd in de stukken aangeduid als factor, maar ook als bomba. Aangezien er ook nog een blanke opzichter was, C.L. van Uijtregt, lijkt het waarschijnlijker dat Pedro Anthonij als bomba de leiding had over de slaven.

Begin 1758 werd Pedro Anthonij onverwacht gearresteerd op beschuldiging van diefstal. Pas enkele maanden later werd Mariana ook gearresteerd, op beschuldiging de medeplichtige van Pedro Anthonij te zijn geweest. Zij werd onder bijzonder slechte condities gevangen gezet en er werd zware druk op haar uitgeoefend om te bekennen, maar zij hield steeds vol onschuldig te zijn. Pedro Anthonij legde aanvankelijk een bekentenis af maar trok die later weer in.

Ondanks de aanwezigheid van een ontlastende verklaring en het ontbreken van enig bewijs voor de diefstal – er waren alleen enkele dubieuze getuigenverklaringen ten nadele van Pedro Anthonij, maar gestolen goederen of geld was nooit gevonden - werden beiden veroordeeld: Mariana werd verbannen en al haar bezittingen werden geconfisqueerd, terwijl Pedro Anthonij na een vernederende geseling naar een andere kolonie werd verkocht. De verklaring van de raad voor het feit dat geen gestolen goederen of geld gevonden waren, was dat Mariana na de arrestatie van haar partner ruim de tijd had gehad om die van het eiland te verzenden.⁹⁰

Mariana deed haar kant van het verhaal in verschillende rekestten aan de Staten-Generaal. Hieruit blijkt ook de zorgvuldige maar, mede door gebrek aan medewerking vanuit Curaçao, ook zeer trage procedure die in de Republiek werd gestart. Hoewel zij al in 1758 was gearresteerd, werd zij pas in februari 1760 veroordeeld om eerst eind november op een schip naar Jamaica te worden gezet. Nog datzelfde jaar richtte zij zich met een verzoek om hulp tot de bewindhebbers van de Compagnie, die daarop gouverneur Jacob van Bosvelt aanschreven met de vraag of hij nadere uitleg kon geven. Het antwoord dat uiteindelijk werd ontvangen werd echter beschouwd als ‘seer onvoldoende in een saak van die delicatessse, het doen van onpartijdig regt’. Daarom werden gouverneur en raden in 1762 opnieuw aangeschreven en gevraagd om een meer volledig antwoord. Daarop kwam weinig tot geen reactie, zodat in 1764 uiteindelijk de raad werd aangezegd om ‘met de spoedigste occasie’ over te zenden ‘een circumstantieel berigt en informatie mitsgaders de geauthoriseerde en gelegaliseerde documenten tot deese zaak relatief’. Het duurde daarna nog geruime tijd voordat de documenten werden ontvangen en uiteindelijk konden deze pas in april 1766 aan Mariana worden overhandigd. Daarna kon zij zich tot de Staten-Generaal wenden. De Staten-Generaal verzochten vervolgens de bewindhebbers van de WIC om bericht, die dit daarna weer doorspeelden aan de raad van Curaçao. Nadat de Staten-Generaal alle stukken hadden ontvangen werden deze gesteld in handen van ‘s lands advocaten’ met een verzoek om advies.⁹¹ Inmiddels was bijna tien jaar verstreken sinds Mariana’s arrestatie.

In een volgend rekest ging Mariana dieper in op de gebeurtenissen voor haar arrestatie en op haar ervaringen gedurende haar gevangenschap. Ze was in 1752 op verzoek van Isaac Lamont en diens vrouw samen met haar moeder gaan wonen op de plantage Sorgvlied in het westelijk deel van Curaçao. Ze deed haar werk op de plantage goed en de door haar bijgehouden boekhouding was altijd door Lamont goedgekeurd. Toen Lamont in 1754 overleed, zette zij haar werkzaamheden voort in dienst van diens weduwe. Het was uiteindelijk de weduwe Lamont die haar en Pedro Anthonij, die de leiding had over de slaven van de plantage, beschuldigde van diefstal en het verbergen van de gestolen goederen. Pedro Anthonij werd gearresteerd en er werden twee kisten in beslag genomen die eigendom waren

90. Jordaan, ‘Free blacks’, 72-73.

91. NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 7884, rekest Mariana Franko overgegeven op 28 december 1767.

van Mariana maar die zich in het huis van een kennis in de stad bevonden. Mariana kreeg opdracht om naar de stad te komen, waar zij in april 1758 arriveerde. Eind juni van dat jaar, werd zij plotseling op straat door de schout gearresteerd en in fort Amsterdam opgesloten. Pas op 31 juli 1758 vond een eerste verhoor plaats, gevolgd door een tweede op 11 augustus.⁹²

De verhoren van zowel Mariana als Pedro Anthonij werden vastgelegd en bevinden zich onder de processtukken die door de raad werden overgezonden. De toon is duidelijk intimiderend en beledigend. Mariana werd aangeduid als de 'hoer' van Pedro Anthonij en Pedro Anthonij als Mariana's 'boel' of 'pol', een ongunstige oud-Nederlandse aanduiding voor de man van een ongehuwd samenwonend stel. Er werd voortdurend bedreigd met zware straffen omdat de beide verdachten leugens zouden vertellen. Op de vraag 'Of haar wel bewust is wat het te zeggen is de spot met de Regters te drijven en die heijlige Regtbank met leugens te bedriegen en wat straffe daar op staat' was het antwoord van Mariana simpel 'ja'. Er was in het geheel geen bewijs tegen Mariana. Er waren wel bezwarende verklaringen van enkele personen, blanken en slaven, volgens welke Pedro Anthonij zelf zou hebben toegegeven dat hij goederen van de plantage had gestolen. Toen hij hiermee werd geconfronteerd bekende hij, maar hij trok die bekentenis later weer in.⁹³

Mariana bleef categorisch alle beschuldigingen ontkennen en wees tijdens de verhoren op het feit dat de blanke opzichter van de plantage, C.L. van Uijtrecht, de sleutels van de magazijnen had en dat het dus voor haar en Pedro Anthonij onmogelijk was om goederen te stelen. Toen zij bij een derde verhoor nog steeds ontkende werd zij in een donker en benauwd hok opgesloten waar zij alleen via een gat in het plafond wat lucht kon krijgen. Zij viel flauw en dankzij een sergeant van de wacht, die de gouverneur hierover inlichtte, werd Mariana weer overgebracht naar haar oude cel.⁹⁴ Pas een jaar later werd zij opnieuw verhoord om vervolgens weer een half jaar te worden opgesloten zonder dat er verder iets gebeurde. Uiteindelijk werd zij in februari 1760 voorgeleid aan de raad en werd haar sententie voorgelezen. Er werd haar ook medegedeeld dat Pedro Anthonij had bekend en haar had beschuldigd. Een door C.L. van Uijtrecht afgegeven ontlastende verklaring werd buiten beschouwing gelaten. Tevergeefs vroeg zij om kopieën van de verhoren en om haar vrijbrief. Eind november 1760 werd zij uiteindelijk op een schip naar Jamaica gezet.⁹⁵

Dat de raad deze zaak op onzorgvuldige wijze had behandeld was evident. Als verweer werd tegenover de Staten-Generaal aangevoerd dat het op Curaçao gebruikelijk was om de dagelijkse leiding van de plantages over te laten aan 'bomba's off neeger officieren', zoals ook Pedro Anthonij op Sorgvlied had gediend. Wanneer er dan sprake was van diefstal dan moest er hard opgetreden worden zowel tegen de dief als tegen de eventuele heler: 'dus Uw Hoogm. seer ligt kunt begrijpen dat men door sulke gevallen dagelijks blood sou staan soo men de Heelers off meedepligtigen aan Dieverijen niet soo wel strafte als de Dieven selve, 't

92. Ibidem.

93. Jordaan, 'Free blacks', 72-73.

94. Omstreeks 1760 was er in Fort Amsterdam een algemene gevangenis onder de poort die het 'Trompettersgat' werd genoemd. Deze bestond slechts uit een enkel vertrek waar allerlei verschillende gevangenen werden opgesloten: criminelen, militairen en burgers die gegijzeld waren omdat ze schulden hadden. Zie NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC 603, Bosvelt aan kamer Amsterdam, 10 mei 1761, 695.

95. NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 7884, rekest van Mariana Franko, opgesteld door procureur Thierry de Bye en overgegeven aan de Staten-Generaal op 9 december 1767.

sij hij slaaff of vrij is, soo als in de saak subject, want de Neeger officieren op de Plantagien souden in staad sijn met hunne bijsitten of concubinen in korten tijd een gants Plantagie uijt te steelen soo als te sien uijt neevensgaande stukken en papieren in dit geval van Pedro Anthonij en Mariana Franko'.⁹⁶ Dat er geen enkel bewijs van de diefstallen was gevonden in de vorm van gestolen goederen of een grote hoeveelheid geld afkomstig van heling werd opnieuw verklaard met het argument dat Mariana ruim de tijd had gehad om zich daarvan te ontdoen, 'want soo draa als Pedro Anthonij gevangen was, soo heeft Mariana Franko wel kunnen begrijpen waarom dat hij gevangen wierd heeft sij immediaat sig meester gemaakt van dat Capitaal en verduijstert'.⁹⁷ Er werd geen verklaring gegeven voor het feit dat Mariana pas maanden na Pedro Anthonij werd gearresteerd.

Deze redening zal weinig indruk hebben gemaakt op de Staten-Generaal. De wijze waarop de zaak tegen Mariana Franko was gevoerd werd dan ook afgekeurd, het tegen haar uitgesproken vonnis van de raad uit 1760 werd uiteindelijk vernietigd en er werd bepaald dat zij schadeloos moest worden gesteld voor het verlies van haar eigendommen. Maar deze uitspraak kwam pas in september 1772.⁹⁸ Het zou nog tot 1777 duren voordat het bedrag dat in 1760 was ontvangen na de openbare verkoop van haar slaven werd overgezonden. Mariana had inmiddels kennelijk schulden gemaakt want er werd direct beslag gelegd op de ontvangen gelden.⁹⁹ Het is niet bekend hoe het met haar is afgelopen en of ze ooit naar Curaçao of St. Eustatius is teruggekeerd.

De argumenten die directeur en raden als verweer inbrachten voor hun handelwijze versterken het beeld van rechtsongelijkheid zoals dat eerder door de fiscaal Hubertus Coerman was geschetst. De rechtvaardiging die directeur en raden aanvoerden weken in feite niet af van het verweer tegen de beschuldigingen van Coerman: orde, rust en veiligheid werden hiermee gediend.

Aan het eind van de jaren negentig van de achttiende eeuw was er een opzienbarende en omvangrijke strafzaak wegens valsemunterij, waarbij twee Spanjaarden en enkele Sefardische joden en vrije gekleurden verdachten waren. De rechtsgang in deze zaak is uitgebreid beschreven door Pieter J. Swakhoven. Behalve het gebruik van de pijnbank als uiterste middel om bekentenissen te verkrijgen wist de raad een van de verdachte Spanjaarden, een goudsmid, zover te krijgen om een bekentenis af te leggen tegen belofte van vrijstelling van straf. Deze bekentenis vormde uiteindelijk het belangrijkste bewijsmateriaal. Het proces verliep moeizaam maar eindigde uiteindelijk met veroordelingen tot zeer

96. NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 9527, directeur en raden aan Staten-Generaal, 14 mei 1767. In de brief werd verwezen naar een missive van de Staten-Generaal, 14 mei 1766, het rekest met bijlagen van Mariana Franko en de resolutie van de Staten-Generaal, 14 mei 1766.

97. Ibidem.

98. NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 7900, rekest van Mariana Franko overgegeven op 22 september 1772, met verwijzing naar de sententie van de Staten-Generaal, 14 september 1772.

99. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 211, Directeur en raden aan bewindhebbers, 18 maart 1778, 655-657; document van 26 maart 1777 opgesteld in Amsterdam inzake de beslaglegging op de gelden van Mariana Franko, 659. Hoe Mariana tijdens haar jarenlange verblijf in de Republiek in haar levensonderhoud heeft voorzien is onduidelijk. Mogelijk deels doormiddel van leningen of giften door derden. In een van haar rekestten aan de Staten-Generaal gaf zij aan vrijwel niets te hebben om van te kunnen leven, terwijl zij bovendien reiskosten moest maken om haar 'practisijns' in Den Haag te bezoeken. Zij vroeg daarom om financiële steun van Hunne Hoogmogenden. Zie NL-HaNA, 1.01.02, ASG, inv.nr. 7884, Rekest van Mariana Franko aan de Staten-Generaal, overgegeven op 28 december 1767.

langdurige vrijheidsstraffen. De enige gekleurde veroordeelde was de vrije mestiezin Anna Dina Marchena, de concubine van een van de joodse verdachten, in wier huis de valsmunterij zou hebben plaats gevonden. De raad kwam uiteindelijk terug op zijn belofte van impunitieit voor de Spaanse goudsmid; hij werd tot vijftig jaar gevangenisstraf met zware arbeid veroordeeld. Anna Dina Marchena kreeg vijftientwintig jaar. Er zijn geen aanwijzingen dat de behandeling van de gekleurde verdachten in deze zaak anders was dan die van de andere verdachten.¹⁰⁰

Conclusie

De juridische positie van de vrije zwarten en gekleurden was formeel gelijk aan die van de blanken, in zoverre dat zij geen afzonderlijke juridische categorie vormden zoals de slaven. Tegelijkertijd werden zij in de praktijk wel regelmatig als zodanig behandeld. Dit blijkt onder meer uit de lokaal uitgevaardigde plakaten, waarin alle niet-blanken, zowel vrijen als slaven, vaak als één groep worden vermeld. De op Curaçao door sommige blanken voor de vrije bevolking gebruikte betiteling ‘vrije slaven’ spreekt in dit verband boekdelen. Waar met straffen werd bedreigd waren deze voor blanken en vrije niet-blanken veelal niet gelijk. Er waren ook beperkingen ten aanzien van het afleggen van getuigenissen of verklaringen. Verklaringen van vrijen konden niet worden beëdigd, waardoor deze minder gewicht hadden, en het door een vrije afleggen van een belastende getuigenis of verklaring ten aanzien van een blanke was niet mogelijk, al kon het gouvernement daar als dat zo uitkwam soepel mee omgaan.

Zowel uit de plakaten als uit het handelen van het gouvernement blijkt hoezeer de neiging bestond om de vrije niet-blanke groep te criminaliseren. Dit had tot gevolg, zoals duidelijk blijkt uit de zaken van Anna Maria Koningh en Mariana Franko, dat beschuldigingen van crimineel gedrag snel werden gemaakt en dat de raad niet altijd zorg droeg voor een onpartijdige rechtsgang. Tegelijkertijd weerhield dit de vrije bevolking er niet van om wanneer dit nodig werd geachte recht te zoeken en procedures aan te spannen voor de raad. Alle juridische instrumenten die beschikbaar waren werden door de vrije bevolking gebruikt en de frequente vermelding van vrijen als partij in civiele procedures duidt er niet alleen op dat leden van deze groep goed de weg wisten binnen het justitiële systeem, maar dat zij hierin ook een zeker vertrouwen moeten hebben gehad. Bovendien wijst het regelmatig voorkomen van de namen van vrijen in documenten die de neerslag van rechtshandelingen vormen impliciet op zekere mate van economische welvaart en op de wens en de mogelijkheid om zich maatschappelijk te doen gelden. Dit vormt het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

100. Pieter J. Swakhoven, *Valsche en ligte Johannissen: een oud Curaçaos handwerk en zijn gevolgen*. Utrecht: Het Nederlands Muntmuseum 2002, 53-112.